

Marije de Bie

Wat een mooie opleiding!

Marije de Bie (1977) studeerde Griekse en Latijnse Taal en Cultuur en was afwisselend docent klassieke talen en uitgeverijredacteur, bij De Bezige Bij en Nijgh & Van Ditmar. Ze behaalde een Master of Arts in Publishing aan Oxford Brookes University, waarbij ze afstudeerde op Translation policies of Dutch literary publishers. Sinds 2018 is ze als directeur van het Vertalershuis Amsterdam werkzaam bij het Nederlands Letterenfonds. ‘Wat een mooie opleiding’ was de laudatio die ze op de Vertalersvakschool uitsprak bij de feestelijke diploma-uitreiking op 21 november 2019, toen 28 studenten de opleiding tot literair vertaler afsloten.

Wat een mooie opleiding!

Ik weet nog goed dat de Vertalersvakschool werd opgericht. Ik was afgestudeerd als classica en net redacteur bij Nijgh & Van Ditmar geworden. Wat een mooie opleiding, dacht ik, maar helaas niet te combineren. Nu sta ik jullie hier zoveel jaren later toe te spreken. Het verheugt me dat jullie onze vertaalwereld zullen gaan verrijken met jullie kennis van andere talen en literaturen.

In mei 2019 heeft het Expertisecentrum Literair Vertalen in samenwerking met het Nederlands Letterenfonds een nieuw Vertaalpleidooi gepresenteerd, *Vertalen voor de toekomst*, nadat tien jaar geleden onder de titel *Overigens schitterend vertaald* het eerste was verschenen. Opnieuw worden allerlei aanbevelingen aan de overheid gedaan, die ik hier nu niet zal samenvatten.

De gedachte waaruit dit pleidooi voortkomt is jullie niet vreemd, maar ik leg er ook hier toch maar weer even de nadruk op dat het zo belangrijk is om ‘Kennis te nemen van het gedachtegoed van elders, van wat door schrijvers, denkers, wetenschappers en opiniemakers elders wordt voortgebracht en zo intercultureel bewustzijn te creëren.’

Jan Willem Bos, vertaler uit het Roemeens, winnaar van de Martinus Nijhoff Vertaalprijs 2019 verwoordde het zo:

‘Ik ben ervan overtuigd dat literatuur een unieke vorm van communicatie is, dat de literatuur iets overbrengt op een manier die nergens door vervangen kan worden. Als we iets van elkaar willen begrijpen, als we – binnen Europa, maar ook daarbuiten – elkaar echt willen leren kennen, moeten we ook toegang hebben tot elkaars literatuur. Daarbij spelen vertalingen, professionele vertalingen van goede kwaliteit, een essentiële rol.’

Henk Pröpper, oud-directeur van het Nederlands Letterenfonds en van De Bezige Bij, schreef de basistekst voor dit nieuwe Vertaalpleidooi en schreef onlangs voor de *Volkskrant* als vervolg hierop een mooi artikel over het belang van lezen en de rol die de overheid daarin volgens hem zou moeten spelen. Hij omschrijft daarin lezen als ‘een zoektocht naar het onbekende’ en beschrijft

‘de formidabele kracht van taal en boeken je aan het denken te zetten, je te verplaatsen in anderen, een andere wereld of een ander perspectief te ontdekken en dan het gevoel te hebben volledig te leven. En door dat alles een volwaardig burger te worden, een betrokken deelnemer aan onze samenleving, beter bewapend tegen nepnieuws en extreme ideeën en ideologieën’.

Jullie allen zullen naar ik hoop jullie eigen waardevolle bijdrage leveren aan de toegang voor Nederlandse lezers tot deze andere belevingswerelden.

Intussen heb ik met veel vertalers samengewerkt. Eerst tien jaar als redacteur vertaalde literatuur bij De Bezige Bij, waar de samenwerking met vertalers een fijn

tegenwicht was tegen de collega's binnen de uitgeverij. Als redacteur moet je immers eenvoudigweg een boek verkopen – binnen en buiten de uitgeverij. En na de eerste enthousiaste gesprekken met collega's over een mooi boek dat je gelezen hebt is veel van wat een redacteur daarna doet er uiteindelijk op gericht om een publiek te vinden.

Ik heb de gesprekken met vertalers altijd als een prettige afwisseling ervaren. Zodra ik voor een boek een goede vertaler had gevonden, waren we bij de uitgeverij alweer een aantal stappen verder en bezig met de marketing ervan, maar met de vertaler kon ik verder praten over de eigenlijke tekst, waarbij we vaak tot nieuwe en diepgaandere inzichten kwamen. Ik was weleens jaloers op de tijd en aandacht die een vertaler aan 'mijn boek' kon besteden: terwijl ik alweer bezig was met de aankoop van het volgende boek, probeerden zij op alle mogelijke manieren zo dicht mogelijk bij de auteur te komen. Dit was voor mij ook een belangrijk argument om voor een baan te kiezen waarbij ik op mijn beurt dicht bij de vertaler kon komen.

Sinds anderhalf jaar ben ik coördinator van het Vertalershuis Amsterdam, dat in het netwerk RECIT verbonden is met andere Europese Vertalershuizen. Voor jullie interessant zijn de Vertalershuizen in Arles, Rome en Norwich, terwijl literair vertalers in alle talencombinaties terecht kunnen in de Vertalershuizen in Straelen in Duitsland en Looren in Zwitserland.

Eigenlijk komt het erop neer dat ik een vertalershotel leid. Zo voelt het ook in mijn kantoortje meteen als je binnenkomt, een soort receptie waar vertalers in en uit lopen om een praatje te maken. En gelukkig nooit klachten over de kamer – vertalers zijn bescheiden mensen, heel anders dan auteurs.

We praten over het boek dat ze vertalen en zij stellen me vragen als ze het Nederlands niet begrijpen en een native speaker nodig hebben. Dat zijn vaak de leukste vragen, omdat ze het Nederlands meestal alleen niet begrijpen als de auteur woorden gebruikt die sterk aan onze cultuur gebonden zijn en die zij in hun eigen taal niet kennen. En als ik het Nederlands net zomin begrijp als zij, vragen de vertalers het aan de auteur.

Samen met een secretaresse en huismeester ben ik dus gastvrouw voor de vertalers die in het Vertalershuis verblijven, maar daarnaast is het mijn doel om vertalers in het Nederlands zoals jullie op allerlei manieren te ondersteunen en in die rol hoop ik velen van jullie de komende jaren terug te zien.

Daarbij willen we jullie helpen je te blijven ontwikkelen door het organiseren van vertaalworkshops, in verschillende vormen:

- Zeer intensief één op één in duo mentor-leerling tijdens de zogeheten jaarlijks in november terugkerende Vertalersfabriek
- In traditionele groepsvorm waarbij een moderator, een ervaren vertaler, het gesprek over een tekst leidt
- En in de zogenaamde vice-versa-workshop zoals onlangs in Norwich

Door het bijwonen van deze workshops kwam ik het dichtst bij jullie werk en ervoer ik met hoeveel aandacht en zorg de vertalers zo dicht mogelijk bij de gevoelswaarde van het oorspronkelijke woord probeerden te komen.

Om vertalers te motiveren looft het Letterenfonds literaire vertaalprijzen uit in en uit het Nederlands waarbij de vertaler en het vertaalde boek alle aandacht krijgen, zoals de Europese Literatuurprijs tijdens Crossing Border en de Nederlands Letterenfonds Vertaalprijzen tijdens Literaire Vertaaldagen.

We willen de zichtbaarheid van vertalers vergroten en organiseren daarom activiteiten als de Vertalersgeluktournee. Als zeer goede lezer en kenner van het boek, die ook nog eens dicht bij auteur staat, vertelt de vertaler het publiek daarbij over het proces van vertalen.

Het grootste vertalersevenement dat wij organiseren en waar al het voorgaande samenkomt, zijn de Literaire Vertaaldagen in december: een tweedaags congres in de Rode Hoed en het Montessori Lyceum waar honderden vertalers in en uit het Nederlands elkaar treffen. Met een dag lezingen door vertalers over een bepaald thema en een dag workshops.

Zo gaf in 2019 oud-uitgever Lidewijde Paris een workshop *Hoe verkoop ik mijn werk, en een beetje mijzelf?* en ik vond het tekenend dat zich daarvoor vijftig in plaats van de gemiddelde vijftien deelnemers hadden aangemeld. Blijkbaar is dit een vraag die vertalers bezighoudt, en niet ten onrechte.

Ik begon mijn verhaal met het belang van lezen in het algemeen en het lezen van vertaalde literatuur in het bijzonder. Maar helaas moeten we constateren dat mensen in de praktijk juist minder lezen en minder boeken kopen, en dat de verkoop van vertaalde literatuur het hardst achteruit gaat.

Dit is wat mij betreft geen reden om mijn verhaal in mineur te eindigen, integendeel, ik denk dat juist jullie een belangrijke rol kunnen spelen om het vertalen en lezen van anderstalige literatuur te stimuleren. Door jullie waardevolle kennis van andere talen en literaturen met uitgevers en lezers te delen.

Redacteuren hebben het altijd te druk, dus de mening van een externe lezer die een boek aandachtig kon lezen stelde ik als redacteur bijvoorbeeld erg op prijs. Schroom dan ook niet om contact met redacteuren te leggen. Door een goede indruk te geven van hoe je leest en boeken voor of met hen mee te lezen, win je hun vertrouwen in jouw manier van lezen. Zelf heb ik jarenlang leesrapporten voor uitgevers geschreven waarvoor ik vrijwel niets kreeg, maar waardoor ik wel heb geleerd om te lezen met het oog op een lezerspubliek en zo het vertrouwen van uitgevers kreeg.

Tijdens de Vertalersgeluktournee die ik zojuist al noemde, zie ik hoe de rol van vertalers verder kan gaan dan lezen voor en met uitgevers en hoe zij ook op het podium een lezerspubliek voor het vertaalde boek kunnen enthousiasmeren. En als een buitenlandse auteur voor de promotie van zijn of haar boek een paar dagen in Nederland op bezoek is, zie ik regelmatig een mooie rol voor de vertaler weggelegd in een publieksinterview met auteur en vertaler.

Tot slot hoop ik een aantal van jullie de komende jaren genomineerd te zien worden voor de Europese Literatuurprijs en tijdens de Vertalersgeluktournee in een boekhandel te horen praten over het vertalen van jouw genomineerde boek.